

İBN TEYMİYYE'NİN BAZI KELÂMÎ KAVRAMLARA YAKLAŞIMI-I

Muhammet Yazıcı*

Özet

Tarihte yanlış anlaşılan ve yanlış değerlendirilen pek çok büyük insan vardır. Bunlardan biri de İbn Teymiyye'dir. O, muhalifleri bir tarafa sevenleri tarafından da yanlış anlatılan bir şahsiyettir. Sev-meyenleri İslam dışı Ehl-i sünnet dışı olarak gösterirken sevenleri de onun söylemediği sözleri savunma-dığı görüşleri ona mal etmeğe çalışmışlardır. Burada sorun şudur: Acaba İbn Teymiyye muhaliflerinin dediği gibi gerçekten Ehli sünnet çizgisi dışına çıkmış mıdır? Ehl-i sünnet çizgisi dışına çıkmışsa Ehl-i sünnet dışında bulunan hangi guruptandır. Şii midir, Harici midir, Kaderi midir, Mutezile midir, Mürcie midir? Halbuki o, hayatı boyunca bu guruplarla mücadele etmiş bir insandır. Öyle ise sorun bu değildir. Muhaliflerine göre asıl sorun onun selef metodunu benimsemesidir. Bundan dolayı o Ehl-i sünnet dışı çizgidedir. Tarafların birbirlerini suçladığı bu karmaşada şu sorular sorulmalıdır: Ehl-i sünnet nedir ve kimdir? Selef nedir ve kimdir? Selef metodu bid'at metodu mudur. Bu fırkalar içinde kurtuluşa erecek olan fırka (fırka-i naciye) hangi fırkadır? Ehl-i sünnet olmayan yani bid'at ehli olan kimdir? Bid'at nedir? Son soru: Gerçekten İbn Teymiyye mi bid'at ehlidir yoksa onu haksız yere suçlayanlar mı?

Biz bu çalışmamızda; bu kelâmî kavramlardan sadece İbn Teymiyye'ye göre Ehl-i Sünnet ve Ehl-i Sünnet ile ilgili kavramları ele almayı, bir sonraki makalemizde ise Ehl-i Bid'at ve Ehl-i Bid'at ile ilgili kavramları ele almayı düşünmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: İbn Teymiyye, Sünnet Ehl-i Sünnet, Selef, Selef Metodu, Fırka-i Naciye, Haşviyye.

IBN TAYMIYAH'S APPROACH TO SOME THEOLOGICAL CONCEPTS-I

Abstract

There are so many great people in history that is misunderstood and misinterpreted. Ibn Taymiyyah is one of them. Ibn Taymiyyah is a figure that is incorrectly described, even by not only opponents but also lovers. While who don't like him touted as Oni-Islamic or non-Sunni, His follower tired to accuse with words that he didn't tell and didn't defend it. The main problem here is that: Ibn Taymiyyah as their opponents wonder is he really came out of the Ahl al-sunnah line? If he goes beyond the line of Ahl al-sunnah, Ibn Taymiyyah, which is a member of the group then? Is a member of the Shiite sect or Kharijite sect or Qadariyyah sect or Mu'tazila sect or Murji'a sect? But he is a man who struggled with them for life. But he is a man who struggled throughout his life with this group. If so, this is not the main problem. The main problem is to adopt his predecessor (selef) method according to opponents. Therefore, he is out of line Ahl al-sunnah. In the chaos that the parties blamed each other, the following questions should be asked: What the People of the Sunnah (Ahl al-sunnah) and who? Who is not Ahl al-sunnah, i.e. who is the people of bid'a (ahl al bid'a)? What innovations (bid'a)? What predecessor and who? Salafi method is a innovations method? In these sects, which sect will be "reaching salvation sect" (Fırka-i naciye)? The final question: Ibn Taymiyyah is the people of bid'a or is it unfair to accuse?

In this paper, we are thinking of taking the concepts of Ahl al-sunnah that one of this theological concept and it's related concept according to Ibn Taymiyyah; in our next article the concepts of ahl al bid'a and it's related concept.

Keywords: Ibn Taymiyyah, Sunnah, People of the Sunnah (Ahlul Sunnah), Predecessor (Selef), Predecessor Method, The Sect Reaching Salvation (Fırka-i Naciye), Haşviyya.

* Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Öğretim Üyesi (e-mail: mkt@atauni.edu.tr)

Giriş

Bu makalemizde ele almayı düşündüğümüz bazı kavramlar, **İmam Gazali**'nin *Faysalu't-Tefrika* isimli eserinde de yakındığı gibi tarih boyunca İslâm düşünce geleneğinde bazı insanları “**dışlamak**” için birer “**silah**” gibi kullanılmış ve “**öteki**” olarak görülen herkes bu dinsel kavramlarla “**çizgi dışı**” na atılmıştır.

Bu trajediden nasibini alanların başında **İbn Teymiyye**'nin geldiğini çok rahatlıkla söyleyebiliriz Çünkü tarihte O, çok çeşitli kimliklere büründürülmüştür. Kimileri O'nu **Şii**, kimileri **Mutezilî**, kimileri **teşbih ehli**, kimileri **haşviyye** olarak ilan etmiş ve “**Ehl-i sünnet dışına**” itmiştir. Hatta kimileri bununla da hızını alamayarak **zındık**, **mülhit**, **kâfir** gibi sıfatlarla “**İslâm dışına**” dahi sürmeye çalışmıştır.

Burada “**ilmen objektif olma**” nın gereği olarak şu soruyu sormak gerekmektedir. Bu trajediyi yaşamış olmanın ıstırabını çeken İbn Teymiyye'nin kendisi de aynı hataya düşerek “**kendi gibi düşünmeyen**” kişiler için neden aynı silahı rahatlıkla kullanabilmiş ve tasavvuftan kelama kadar çok geniş bir yelpaze içinde, inanan insanların çoğunluğunu “**çizgi dışı**” na itmiştir? Biz, konumuz gereği bu sorunun cevabını bu çalışmamızda ele alacak değiliz. Ancak, hem **İbn Teymiyye**'nin dostları hem de hasımları tarafından O'na atfedilen bazı gerçek dışı şeylerin/iftiraların gün yüzüne çıkması için bizzat kendine müracaat edip onun bu konudaki görüşlerini ortaya koymağa çalışacağız. Bu kavramlar etrafındaki yoğun tartışmaların, “**düşünce açılımı**” ve “**bilgi birikimi**” açısından faydalı olduğunu söylemek mümkün olsa da, “**İslâm toplumunun birliğini, dirliğini sağlama**” açısından faydalı olduğunu söylemek oldukça güç gözükmektedir.

Şimdi bu kavramları ele alalım.

1. SÜNNET KAVRAMI

İbn Teymiyye'yi “**Ehl-i sünnet dışı**” konumlandıranlar, O'nun bu kavramlara bakışını bu kısa çalışmamızda incelediklerinde, kulaktan dolma elde etikleri bilgilerini ve düşüncelerini yeniden gözden geçirmeleri gerekecektir. Zira İbn Teymiyye, hem **Sünnet'e** ve **Sünnet'in korunmasına** hem de **Ehl-i sünnet çizgisine** hassasiyet gösteren âlimlerin başında gelmektedir.

Onun anlayışına göre **Sünnet**, “**Resulullah'ın yolu**” ve o yolun “**uygulanması**” dır. Sünnet-Kur'an ilişkisinde Sünnet, “**Kur'an'ın müfessiri**” dir; onu açıklar, ona işaret eder ve onu anlatır. Ancak şu kadar var ki Sünnet'te olan her şeyin, mutlaka Kur'an'da olması, diğer bir ifadeyle “**Kur'an'ı açıklaması**” zorunlu değildir. Kitapta emredilen her ne şey varsa, Resul'ün işlediklerinin tümünün temelde bunlara uyması gerekir. Bundan dolayıdır ki Kur'an, “**Resul'ün yol olarak çizdiği şeylere**” uymayı

emretmiştir. Sünnet, Kur'an'ın manalarına delâlet eder. Bu sebepten “**marifet ehlinin kabulüne mazhar olmuş**” sahih hadislerle aynı şekilde iman etmek vaciptir.¹

1.1.Sünnet-Fıtrat-Din-Şeriat İlişkisi

İbn Teymiyye, çoğu zaman sünnet ile “**fitrat**” ın aynı manaya geldiğini her ikisinden de **din** ve **şeriat** kastedildiğini iddia eder ve bu konuda hadislerden² ve Sahabe sözlerinden³ örnekler getirerek şunları söyler:

Bir kısım hadislerde ve bazı Sahabe ifadelerinde geçen Sünnet kelimesi ile fitrat kelimesinden din ve şeriat kastedilmiştir. Yoksa, müstehap cinsinden fülller kastedilmemiştir..... Çünkü her ne kadar da bazı insanların ıstılahında sünnet lafzı farz olmayan şeyler manasına gelse de aslında Sahabe ifadelerinde sünnet de fitrat da din ve şeriat anlamına gelmekteydi ve Sünnet'ten fitrat murat ediliyordu.⁴

İbn Teymiyye, sünnet kelimesinin tıpkı fitrat kelimesinde olduğu gibi din ve şeriat manasına geldiğine daha iyi vurgu yapmak için, İbn Mes'ud'un şu sözünü de delil getirir:

Allah, Hz. Peygamber'e “hidayet sünnetleri” ni “din” kaldı (Şera'a li nebiyyikum). İşte “cemaatle kılınan namazlar” da onun hidayet sünnetlerindedir. Eğer evlerinizde namazlarınızı kıalarsanız, Hz. Peygamber'in sünnetini terk etmiş olursunuz. Hz. Peygamber'in sünnetini terk ederseniz, dalâlete düşersiniz. Şüphesiz ki ben, bizi ve cemaati ter edip evinde namaz kılanları, nifakı herkesçe bilinen münafıktan başka bir şey olarak görmüyorum.⁵

İbn Teymiyye'nin bu ifadelerinden, onun sünnet kavramından çok geniş bir anlam kastettiği, ve bizim bildiğimiz fikhî alandaki sünnet kavramından daha farklı bir sünnet kavramı ortaya koymağa çalıştığı anlaşılmaktadır. Çünkü O'na göre sünnet, hayatın her alanını kaplayan dinamik bir hayat tarzı ve Peygamberi hayat tarzının yaşanan asra taşınmasıydı. Bundan dolayı O, sünneti çok dar alana hapsedmemiş ve “**vacipleri**” de sünnet olarak isimlendirerek “**kendi anlayışına göre anlamlandırıldığı**” sünneti “**mâ sennehû mine'l- vâcibât**” (Hz. Peygamber'in vacipler cinsinden bizlere çizmiş olduğu yol), “**mâ sennehû mine't-tatavvu'ât**” (Hz. Peygamber'in nafileler cinsinden bizlere çizmiş olduğu yol) şeklinde ikiye ayırmıştı.⁶ Çünkü O'na göre vacipler de “**Peygamber tarafından çizilmekteydi**” ve zaten doğrusu da buydu. Hatırlanacağı üzere İslam

¹ İbn Teymiyye, Ebû'l-'Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. 'Abdilhalîm, Mecmû'-i Fetâvâ, tahk. 'Abdurrahman b. Muhammed, 2. baskı, Ribat, Mektebetü'l-Ma'ârif, 1981, III, 138. (Bundan sonra bu eser, sadece Mecmu' olarak ifade edilecektir.)

² Sünnet ve fitrat kelimelerinin hadislerdeki kullanımı için bkz. **el-Buhârî**, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, Sahîh-i Buhârî, tahk. Mustafa Dîb el-Buğâ, 5. baskı, Beyrut, Daru İbn Kesir, 1993, Vuzu', 75; Ezân, 119; De'avât, 6.

³ Sahabe sözleri hakkında daha geniş bilgi için bkz. İbn Teymiyye, **Mecmu'**, XXII, 539-540.

⁴ İbn Teymiyye, **Mecmu'**, XXII, 539-540.

⁵ İbn Teymiyye, **Mecmu'**, XXII, 540.

⁶ Bkz. İbn Teymiyye, **Mecmu'**, XXII, 540.

ahkâmında farzların farz olduğunda ihtilaf bulunmamakta onun dışındaki hükümlerin vacip mi sünnet mi olduğunda itilaflar bulunmaktadır.⁷ Bu anlamda O, bir nevi İmam Şafii'nin görüşünü paylaşmış gibi gözükmektedir. Bilindiği üzere Şafii'nin fıkında vacip diye bir kavram bulunmamakta, vacipler sünnet olarak isimlendirilmektedir.

İbn Teymiyye'ye göre Sünnet, “söz”, “amel” ve “itikât” alanında üç kısma ayrılmaktadır. (kavlî sünnet-amelî sünnet-itikâdî sünnet). Hz. Peygamber'den günümüze kadar rivayet edilerek gelen zikir ve tesbihler, **kavlî sünnete**, namaz, oruç ve zekâtın kuralları, iyi davranışlar, ahlakî kurallar ve benzeri hususlar da **fiilî sünnete** girmektedir. Bu iki kısım sünnetin bir kısmı “**mutlaka uyulması gereken**”, bir kısmı da “**uyulması hoş karşılanan**” sünnetlerdir; onlara uymakla kişi, sevap kazanır. Üçüncü çeşit olan sünnet **itikâdî sünnet** olup, imanla ilgilidir ve İslam'ın temel kurallarını ifade eder.⁸

Görüldüğü gibi, İbn Teymiyye'nin sünneti sınıflamasında yukarıdaki anlayış etkili olmaktadır. Nitekim o, bu anlayışın vermiş olduğu tabii bir sevk ile namaz oruç zekât gibi “**ibadetlerin kurallarını**” bile “**kavli sünnet**” olarak adlandırmaktadır.

1.2.Sünnet-Hikmet İlişkisi

İbn Teymiyye, Kur'an'da birçok yerde geçen “**hikmet**”⁹ ifadesinin de sünnet anlamı taşıdığını ve bu anlamdaki sünnetin “**Allah tarafından direkt Peygamber'e talim edilen sünnet**” olduğunu, hadislerden deliller ortaya koyarak ispata çalışır.¹⁰

İbn Teymiyye'nin sünnet anlayışı konusunda mutlaka şu hususun da altının çizilmesi gerekmektedir. İbn Teymiyye, “**Resulullah'ın her yaptığı işi**” sünnet olarak kabul etmemektedir. O, İbn Ömer ve Ebu Hüreyre gibi Sahabelerin abdest hususundaki bazı hareketlerini, yine İbn Ömer'in sefere çıktığında Resulullah'ın yürüdüğü yerlerden yürümesini, konakladığı yerde konaklamasını, abdest aldığı yerlerde abdest almasını, artan suları Hz. Peygamber'in döktüğü ağaçların dibine dökmesini, Resulullah'ın oturduğu yerlere elini koymasını ve buna benzer şeyleri, âlimlerden bir grubun müstehap görmesine karşılık, cumhurun müstehap görmediğini, zira Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman Hz. Ali, İbn Mes'ûd, Mu'az b. Cebel gibi büyük Sahabelerin müstehap görme-

⁷ Bilindiği üzere İslam'da hükümler Kur'an ve sünnette “**bulunmaya**” (sübut) ve bu bulunmada, ilgili metnin “**delaletinin**” açık ve kapalı oluşuna göre farz vacip olur. Hem sübutu ve hem de delaleti açık ve kesin olanların adı farz, sübut ve delaletten birinin açık ve kesin olmayanların adı ise vacip veya sünnettir. Bu “**açık**” ve “**kesin olamama**” dan meydana gelen “**eksikliği**” ise bizler Peygamber'den almış olduğumuz bilgilerden tamamlayarak öğreniriz. Bu yüzden **İbn Teymiyye** vacipleri, naslarda bulunan bu “**eksiklikten**” dolayı bir yönüyle “**Peygamber tarafından çizilmiş**” hükümler olarak görmektedir.

⁸ **İbn Teymiyye, Mecmu'**, IV, 180.

⁹ **Hikmet** için bkz. **Bakara**: 129, 151, 231; **Âli 'İmran**: 164; **Nisa**: 54, 113.

¹⁰ **İbn Teymiyye, Mecmu'** VII, 40.

diğini ve bu tür hareketler yapmadıklarını vurgulamaya çalışmaktadır.¹¹ O, bu konuda şu örneği vermektedir:

Hattab oğlu Ömer, bir yolculuğu esnasında sabah namazını kıldıktan sonra bir yere gelmişti. Orada insanların toplanmağa ve “Hz. Peygamber burada namaz kılmıştı” demeye başladığını görünce, Hz. Ömer: “Kitap ehli, Peygamberlerinden artakalan eserlere tâbî olup oraları kilise ve havra haline getirdikleri için helâk olmuşlardır. Binaenaleyh, namazı olan kılsın, yoksa yoluna devam etsin!” diye ikaz etti.¹²

İbn Teymiyye, Hz. Ömer'in bu tavrına bakarak sünnet ile ilgili şöyle bir prensip belirlemeğe çalışır:

Hz. Peygamber, herhangi bir yeri namaz kılma gayesi için ayırmamıştır. Namaz kıldığı yerler tesadüfen konakladığı ve tabii olarak namaz kıldığı yerlerdir. Bunun içindir ki Hz. Ömer, Hz. Peygamber'in yapmış olduğu bu tür fiillere, herhangi bir kasdî muvafakat amacı güdülmeksizin, “sırf şeklen iştirak etme” yi, “Resulüllah'a uyma” olarak kabul etmemiştir. Aksine Hz. Ömer, böyle “yer tahsisi” işlemini, “Kitap Ehline helâk eden bid'at” olarak vasıflamış ve Müslümanları bu konuda “Kitap Ehline benzemek” ten menetmiştir. Çünkü böyle davranan kişi, “şeklen” Hz. Peygamber'e benzemiş olsa da, “kalbin ameli” demek olan “niyet” ve “kast” bakımından Yahudi ve Hristiyanlara benzemiş gibi olmaktadır.¹³ İşte (sünnet hususundaki) prensip budur. Zira “sünnete uymak”, “amelin şekline uymak” tan öte bir şeydir. Hatta âlimlerden bir çoğu dört rekatlı bir namazda birinci ile üçüncü rekatlardan bir sonraki rekata kalkarken hafif bir oturuş yapmayı¹⁴ (amelin şekline uyma korkusuyla) tereddüde düşerek “Acaba Peygamber bu oturuşu, o anki ihtiyacından mı, yoksa namazın sünneti olduğundan dolayı mı yapmıştı?” hususunda¹⁵ ihtilafa düşmüşlerdi.¹⁶

2. EHL-İ SÜNNET (VE'L-CEMÂ'AT) KAVRAMI

İbn Teymiyye, yukarıda tarif ettiği sünnet üzere “Sünnet ehli” olan ve Ashap cemaatinin yolu üzere “Cemâ'at Ehli” olan kişileri, onların belirgin özelliklerini ortaya koyarak bizlere tanıtmaya çalışır.

O'na göre, “Ehl-i sünnet ve'l-cemâ'at” ten olanlar *en doğru sözün Allah sözü olduğunu, en hayırlı yolun Hz. Peygamber'in yolu olduğunu* bilirler. Allah'ın sözünü insanların sözüne, Resulüllah'ın yolunu diğer insanların yollarına tercih ederler. Bu sebepten ötürüdür ki onlara “Ehlü'l-Kitap ve's-Sünneh” (Kitap ve Sünnet Ehli) ismi de

¹¹ İbn Teymiyye, *Mecmu'* I, 280.

¹² İbn Teymiyye, *Mecmu'* I, 281.

¹³ Çünkü “sırf şeklen benzeme” de “niyet” bulunmaz. Niyetin bulunmadığı şey ise “taklit” ten başka bir şey ifade etmez.

¹⁴ Fıkıhta buna *istirahat celsesi* denilmektedir.

¹⁵ *O anki ihtiyacından dolayı yapmıştı* diyen İmam A'zam bu celseyi uygun görmeyip *hata* kabul etmiş, *namazın sünnetlerin den dolayı yapmıştı* diyen İmam Şâfi ise bu celseyi *hata değil sünnet* kabul etmiştir.

¹⁶ İbn Teymiyye, *Mecmu'* I, 281.

verilmiştir. Ayrıca bunlara, “**Ehlü’l-cemâ’a**” da denilmektedir. Zira “**cemaat**”, toplanmak (icma) demek olup “**fırka**”nın (ayrılığın) zıddıdır. Ayrıca (onların **icma ehli** olduklarına işaret eden) “**Ehlü’l-cemâ’a**” da denmiştir.¹⁷ Bilindiği üzere “**icma**” dini ilimlerde üçüncü hüküm kaynağıdır.

İbn Teymiyye’ye göre “**Ehl-i sünnet ve’l-cemâ’at**” topluluğunun içinde Sıddıklar, Şehitler ve Salihler vardır. Bunlar “**ebdâl**” olup Müslümanların, “**hidayet ve dirayet üzere olduklarına**” icma ettikleri imamlardır. İlim ehlinin bunlara “**ebdâl**” demelerinin sebebi, bunların “**tebliğ makamına geçmiş oldukları**” anlamında “**Peygamberlerin bedelleri**” olduklarına inanmalarındır. Bu âlimlerden her biri, vekâlet üstlendikleri tüm hususlarda Peygamberlerin yolunu tutar, ilimde sözde, ibadet ve davranışta Resulullah’ın yolunu tutarlar. Bu zatlar, karanlıkları aydınlatan birer kandil olup dilden dile dolaşan faziletlerle sahiptirler. Bunlar Resulullah’ın hadiste işaret buyurduğu “**Ümmetimden bir taife daima hak üzere sabit olacaktır. Onlara muhalefet edenlerin hiç bir zararı onlara dokunmayacaktır.**”¹⁸ buyurduğu kimselerdir. Onlar kıyamete kadar var olacak olan, Hakk’ın yardımına nail olan ve hak din üzere bulunan kimselerdir. Çünkü onlar yaptıkları her şeyde, söyledikleri her sözde **mutlaka Kur’an ve Sünnet’e tâbî olan** kişilerdir. Onların tek bir **tarikati** vardır ve o da **İslâm**’dır. Bu zümre, Hz. Peygamber’in haklarında “**Ümmetim yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. Biri hariç diğerleri cehennemdedir. Onlar, benim ve Ashabım’ın yolu üzere olanlardır.**”¹⁹ buyurduğu kişiler olup her türlü şaibeden uzak insanlardır. Onlar dinin emrettiği şekilde iyiliği emreder, kötülüklerden menederler. **İdarecileri ister iyi ister kötü olsun** haccı, cuma ve bayram namazlarını ayakta tutar, cemaate devam eder, düşmana mukavemet etmeyi gönüllerinde canlı tutarlar. Ümmete karşı **samimi** ve **ihlaslı** davranırlar. Resulullah’ın, parmaklarını birbirine kenetleyerek ifade buyurdıkları: “**Müminler, parçaları birbirlerini destekleyen bir bina gibidir.**”²⁰ gerçeğine gönülden iman eder ve “**Müminler, birbirini sevmek, birbirine merhametli olmak ve nazik davranmak hususunda bir tek vücuda benzerler ki, vücutun bir azası rahatsız olunca diğer azalar da rahatsız olur.**”²¹ ilkesini hayatlarına tatbik ederler. Belalara sabretmeyi, bollukta ve darlıkta **kadere rıza** göstermeyi tavsiye eder, güzel amellere ve güzel ahlaka sarılmaya davet ederler. Onlar Resulullah’ın: “**Müminlerin imanca en kâmil olanları, ahlâkça en güzel olanlarıdır.**”²² emrine uydukları için ahlakça en faziletli olan kişilerdir. Onlar, akrabalık ilgi-

¹⁷ İbn Teymiyye, *Mecmu’*, III, 157.

¹⁸ Bu hadis için bkz. **Buhari**, *İ’tisâm*, 10; *Tevhîd*, 29; *İman*, 247; **Ebu Davud**, Süleyman b. Eş’as es Sicistânî, *Sünen-i Ebu Davud*, tahk. ‘İzzet ‘Ubeyd, 1. baskı, Beyrut, Dârü’l-hadis, 1969, *Fiten*, 1.

¹⁹ **et-Tirmizî**, Ebu İsa Muhammed b. İsa, *Sünen-i Tirmizî*, tahk. 1 ve 2. ciltler: Ahmed Muhammed Şâkir, 3. cilt Muhammed Fuâd ‘Abdülbâkî, 4. cilt Kemâl Yusuf el-Hût, 1. baskı, Beyrut, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1937-1987, *İman*, 18.

²⁰ **Buhârî**, *Edeb*, 27; **Müslim**, Ebü’l Hüseyin b. Haccâc, *Sahîh-i Müslim*, 1. baskı, Beyrut, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1990, *Birr*, 66, 67.

²¹ **Ebu Davud**, *Sünnet*, 14; **et-Tirmizî**, *Radâ*, 11; *İman*, 6.

²² **Ebu Davud**, *Sünnet*, 1; **et-Tirmizî**, *İman*, 18; **İbn-i Mace**, Ebu ‘Abdillah Muhammed b. Yezid, *Sünen-i İbn Mace*, tahk. Muhammed Fuâd ‘Abdülbâkî, Dârü İhyâi’t-Türâsi’l-‘Arabî, 1975, *Fiten*, 17.

sini kesse de akraba ile ilgiyi kesmemeyi, vermeyen kimselere vermeyi, haksızlık edeni affetmeyi tavsiye eder, ana babaya iyilik yapmayı, güzel komşuluk yapmayı, yetimlere, yoksullara, yolculara iyilik yapmayı, elinin altındaki kişilere iyi davranmayı emrederler. Övünmekten, böbürlenmekten, haddi aşmaktan, haklı veya haksız her nasıl olursa olsun bütün yaratıkların haklarına tecavüz etmekten, düşük seviyeli tavırlar sergilemekten meneder, yüce ahlâkı emrederler.²³

3. EHL-İ HADİS (HADİS EHLİ) KAVRAMI

İbn Teymiyye'nin eserlerini iyice tetkik eden kişiler “**Ehl-i hadis**” kavramının O'nun literatüründe önemli bir yer tuttuğunu ve bu kavramı çokça kullandığını iyi bilirler.

Aslında O, “**Ehl-i hadis**” kavramından daha çok, “**Ehl-i sünnet ve'l-cemâ'at**” kavramını kullanmıştır. Yani **Ehl-i sünnet ve'l-cemâ'at** kavramı daha üst bir kavramdır ve bu kavramla kastettiği kimseler hem “**Ehl-i hadis**”, hem de “**Selef**” diye nitelendirdiği kişileri kapsamı içine almaktadır. Nitekim O bazı yerde her üç kavramı da bir arada kullanıp üçünün de aynı şeyleri ihtiva ettiğini vurgulamağa çalışırken,²⁴ çoğu yerde ise bunlardan yalnız birini ötekinin yerine kullanmakta böylece “**her üç kavramın temelde hiç bir farkının olmadığına**” işaret etmektedir.

Bu üç kavramın aralarında temelde ciddi farklar olmasa da İbn Teymiyye'nin çeşitli yerlerdeki kullanımında küçük nüanslar bulunmaktadır. Bu nüansları eserlerinden özet mahiyetinde naklen şöyle ifade edebiliriz:

*Şunu belirtelim ki biz **Ehli hadis** derken, sadece “**hadis dinleyen**” veya “**hadis yazan**” ya da “**hadis rivayet eden**” kişileri kastetmiyoruz. Aksine, bu ifadeyle biz, “**hadisi zahiri ve batınıyla anlamaya bilmeye ve ezberlemeye çalışıp ona layıkıyla uymaya çalışan herkesi**” kastediyoruz. Aslında “**Ehli Kur'an**” tabiri için de durum aynıdır.²⁵*

Demek ki İbn Teymiyye'ye göre bir şeyin “**ehli**” olmak demek, “**o şeyi hakkıyla anlayıp hayatında tatbik etmek**” demektir. Yoksa sathî bir bilgiye dayanarak sadece “**işin edebiyatında olmak**” demek değildir. İbn Teymiyye'ye göre bu “**en asgarî**” bir şarttır. O bu şartın yanında, “**hadis ehlinde bulunan diğer özellikler**” i de şöyle sıralar:

3.1.Ehl-i Hadis'in Özellikleri:

A- “**Fırka-i Naciye**” den olmağa en ziyade hak sahibi olan bu zümre, isimden de anlaşılacağı üzere “**hadis ve Sünnet ehli**” olan kişilerdir. Çünkü bu kişilerin en önemli özellikleri, “**Kur'an ve hadise muhabbet duymaları**”, anlamları üzerinde titizlikle durmaları ve gerektiği şekilde amel etmeleridir.

²³ İbn Teymiyye, *Mecmu'*, III, 158-159; IV, 97.

²⁴ Mesela bkz. İbn Teymiyye, *Der'ü Te'ârüzü'l-'Akli ve'n-Nakl*, tahk. Dr. Muhammed Reşâd Sâlim, 2. baskı, Riyâd, Mektebetü İbn Teymiyye, 1339, I, 203.

²⁵ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, IV, 95.

B- Onların Resulüllah dışında “**bağlandıkları**” hiçbir “**önder**” yoktur. Bundan dolayı, Resulüllah’ın sözlerini ve davranışlarını “**onlardan iyi bilen**” yoktur. Onlar, Resulüllah’a isnat edilen sözlerin “**hangilerinin gerçek, hangilerinin yakıştırma**” olduğunu en güzel şekilde ayırt eden “**yüksek anlayış ve kavrayış**” a (fekahet) sahip imamlardır.

C- Yine onlar “**Resulüllah’ın söz ve davranışlarının hangi anlamlar ifade ettiğini**” en iyi bilen, onları gerçek anlamda doğrulayıp uygulayan, bu esaslara dostluk gösterenleri dost, düşmanlık besleyenleri de düşman bilen ve bu hususlarda sünnete en fazla hassasiyet gösteren kimselerdir.

D- Onlar Kur’an ve Sünnet’te mücmel²⁶ ve müphem²⁷ sözleri ve görüşleri, önce Kitap ve sünnete arz ederler. Eğer bu iki asılda mevcut değilse, o sözü dinin temel konularından (Usulü’-d-Dinden) asla saymazlar. Onların güvindikleri ve itibar ettikleri yegâne kaynak Kur’an ve sünnetin esaslarıdır.

E- Hadisçi fakihler, “**Resulüllah’ı anlama**” hususunda diğer zümrelerin fakihlerinden daha ileri derecede olup, “**Resulüllah’ın dostluğuna**” daha layık kimselerdir.

F- Hadisçi fakihlerin dışında kalan filozof ve kelamcılar, felsefe ve kelam ilminin verilerini “**şaşmaz doğrular**” olarak kabul edip felsefe ve kelâma saygı ile bağlandıklarından dolayı “**hadisi bilme ve ona uyma**” hususunda derece bakımından hadis ehlinde daha alt seviyede bulunmaktadırlar. Hatta filozof ve kelamcılar, “**H. Peygamber’in sözlerini ve davranışlarını bilme**” hususunda insanların en cahilleri oldukları söylenebilir. Öyle ki, avam halkın pek çoğunun bile bu husustaki (Hz. Peygamber’in sözlerini ve davranışlarını bilme hususundaki) bilgileri onlardan daha çoktur. Zira bunlar, “**H. Peygamber’in söylediği sözler**” ile, “**söylemediği sözler**” arasını ayırt edemez, bazen mütevatir hadisi mevzu ve uydurma haberler ile karıştırırlar. Yine bu felsefecilerin ve kelamcıların en bariz özelliklerinden birisi de “**sadece kendi görüşlerine uygun olan hadisler**” e itibar etmeleridir. Bunlar, “**ehli**” tarafından “**sağlam-sahih-mütevatir**” olarak bilinen ve kabul edilen hadisleri bırakıp, ehline “**mevzu-yalan**” oldukları kesin olarak bilinen hadislerle sarılırlar. Zira bunlar “**Resulüllah’ın maksadını bilme**” hususunda pek cahil kişilerdir. Hatta bunlar, hadislerden de öte Kur’an’ın anlamlarını dahi hakkıyla bilememektedirler. Çünkü bunların birçoğu Kur’an’ı (yüzünden dahi doğru bir şekilde okuyamayan) ve “**Kur’an’ı ezberlememiş**” olan insanlardır. Kur’an’ı ezbere bilmeyen, manalarına “**hakkıyla vakıf**” olmayan, hadisi “**tanıma**” ve “**anlama**” hususunda “**yeterli bilgi**” ye sahip olmayan bu kişilerin, “**H. Peygamber’den alınmış olan hakikatler**” i bildikleri nasıl söylenebilir?

G- Hadis ehli kişiler, insanların derin ihtilaf içinde oldukları “**İlâhî Sıfat ve İsimler, kader, va’d-va’îd, iman**” gibi (çok kritik ve nazik) meselelerin hükümlerini,

²⁶ **Mücmel**: Öz ve kısa ifade. Sözü az, manası çok olan, hülâsa edilmiş, yeteri kadar açıklaması olmayan söz.

²⁷ **Mübhem**: Anlamı ve delaleti iyice belli olmayan, mutlak aşikâr olmayan, belirsiz, gizli söz.

Allah'a ve Resul'üne havale edip tefrika ve ihtilafa düşmezler. Çünkü onlar, mezhep ve fırkaların ihtilaf ettikleri “**mücmel**” lafızları sadece “**tefsir**” edip “**anlamaları Kitap ve sünnete uygun**” olanları kabul eder, olmayanları reddederler. Asla zanlarına, keyfî arzularına uymazlar. Çünkü “**zanna tâbî olma**”nın cehalet, “**nefse tâbî olma**”nın da zulüm olduğunu çok iyi bilirler.²⁸

H- Hadis ehli kişiler, ne filozoflar gibi “**tahyîl ehli**” (Ehlü't-tahyîl)²⁹, ne de kelâmcılar gibi çelişkileri açık olan “**tenakuz ehli**” (Ehlü't-tenakuz) kişilerdir. Onlar Hz. Peygamber'den gelen gerçek ve sağlam esaslar üzerinde olan kimselerdir.³⁰

I- Hadis ve sünnet ehli kişiler, diğerlerine nazaran daha çok Allah'ın Kitabı'na sarılan, “**bölünme/ihtilaf/çekişme/münakaşa/tartışma**” gibi kötülüklerden uzak durmaya gayret eden, daima “**cemaatleşme**” hususuna büyük ehemmiyet veren kimselerdir. Çünkü onlara göre “**cemaatleşme**”yi önemsememek, “**rahmetten uzak olma**”yı gerekli kılar.³¹

J- Hadis ve sünnet ehlinin kendi aralarında anlaşmazlıkları ve ihtilafları yoktur. Hatta grupların içinde “**en az ihtilaflı**” olan topluluk hadis ehli topluluğudur. Çünkü Peygamber'in getirdiği dine, ilme ve fazilete “**varis olma**” hususunda bu topluluğun diğer gruplara açık üstünlükleri vardır. Bunlar Allah'ın ipine tutunmuş insanlardır ve bunların yolu diğerlerine nazaran daha doğru yoldur.³²

K- Tarih boyunca olup bitenleri “**objektif**”, “**ön-yargısız**” ve “**olumsuz şekilde şartlanmamış**” olarak tahkik eden “**insaf**” ve “**vicdan**” ehli herkes, yapmış olduğu “**tarafsız**” incelemesinin neticesinde hadis ehli olan kişilerin, bütün grupların sahip olduğu iyi vasıflara sahip olduklarını buna ilave olarak diğer insanlarda bulunmayan üstün özelliklere de sahip olduklarını, hatta bu özelliklerle onların diğerlerinden ayrılıp temayüz ettiklerini çok net bir şekilde görmüş olacaktır. Zira onlar, aslında bir metot ve yöntem olarak her ne kadar hoşlanmasalar da, “**aklî esaslar/metotlar**” kategorisi içinde yer alan, **kıyas, rey, kelâm, muhakeme, cidal, münakaşa, istidlâl, hüccet getirme**³³ gibi hususlardan haberdar oldukları gibi, **mükaşefe, münazara, vecd, zevk** gibi usullerin

²⁸ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, III, 347-349; IV, 95-96.

²⁹ **Tahyîl ehli**: Bunlara “**sembolistler**” de denilebilir. Çünkü bunlar “**olmayan şeyleri var gibi göstermeye çalışan**” topluluktur. Tahyîl ehli olan kişiler diyorlar ki: “*Hz. Peygamber'in Allah ve ahiret gününe iman ile ilgili olarak sözünü ettiği şeyler, tüm insanların yararlanmaları için hakikatleri hayal ettirmekten (sembolik olarak anlatmaktan) ibarettir. Yani gerçekte bu ifadeler, hakkı açıklamak, insanlara doğru yolu göstermek, ya da hakikatleri olduğu gibi ortaya koymak için değildir. Asıl hakiki gerçekler başkadır.*” Bunlar ileride daha geniş bir şekilde ele alınacaktır.

³⁰ İbn Teymiyye, *Der'ü Te'âruz*, I, 203.

³¹ İbn Teymiyye, *Minhâcü's-Sünne*, tahk. Dr. Muhammed Reşâd Sâlim, 2. baskı, Kahire, Mektebetü İbn Teymiyye, 1989, VI, 368.

³² İbn Teymiyye, *Minhâc*, VI, 311.

³³ Burada “**istidlâl, hüccet getirme**” ifadesinden anlaşılacak şey, hadis ehlinin delil ve hüccet karşılığını ifade etme değil belki “**delil ve hüccet yarışı**”na girerek “**egoyu tatmin etme**” karşılığını ifade etmedir. Aksi takdirde onların “**delil ve hüccet düşmanı**” oldukları anlamı ortaya çıkar ki bu çok fahiş bir anlama olur.

özünden de haberdardırlar. Zira onlar en mükemmel akla sahip olan, en düzgün kıyas yapan, en doğru görüşlü, en isabetli sözlü, en doğru istidlâle sahip olan, en güzel ve en sağlam münakaşa yapan, en ferasetli ve en doğru ilhama nail olan, en keskin görüş ve mükâşefeye malik, en iyi hatip olan insanlardır. Bunların böyle özelliklere sahip oluşlarının nedeni ise, onların değişmez ve şaşmaz doğru olan Hakka inanmaları, bu inançlarının, idrak ve düşüncelerini kuvvetlendirip mükemmelleştirmesidir.³⁴

L- Hadis ehli olan kişiler “**hadis hafızları**”dır. Bunların, hadisleri rivayet eden ravilerin rivayetlerinin doğruluğunu değerlendirmeye tabi tutma³⁵ hususundaki değerlendirmeleri, en doğru, en emin ve en ilmî değerlendirmelerdir. Zira bu imamlar, “**metin ve rivayet zinciri**” hususunda tenkitler yapıp hükümler verirler. Bunlar hadis rivayet ederken “**kasten yalan söyleme**” bir tarafa, “**hadisten kastedilen anlam, hadis ravilerini tanıma ve hadisleri ezberleyip zapt etme**” hususlarında diğerlerine göre “**en az hatalı**” olan kişilerdir.³⁶

M- Hadis ehli olan kimselerin diğer insanlara olan üstünlükleri o kadar açık ve nettir ki onlara “**muhaliif**” olan kişiler bile, onların “**haklılıklarını**” ve “**üstünlüklerini**” itiraf etmişler sonuçta görüşlerini kabul etmeden başka bir yol bulmamışlardır. Zira “**sünnet ehli**” olan hadisçilere “**muhalefet edilen hususlar**” ın tümünde Hadis Ehli’nin haklılığı sonunda ortaya çıkmıştır. Bu nedenden ötürü bu ümmet arasında, Sünnet Ehli olan Hadis Ehli’ne yapılan tazimin bir başka gruba yapıldığı görülmemiştir. Eğer Hadis Ehli’ne yapılan tazim kadar bir başka gruba da bu tazim yapılmışsa, aslında onlara yapılan bu tazimin sebebinin, onların “**Hadis Ehli’ne olan muvafakat etmeleri**” dir. Benzer şekilde tenkit edilen grupların tenkit sebebi de tenkit edilenlerin Sünnet Ehli olan “**Hadis Ehli’ne olan muhalefet etmeleri**” dir. Bu konunun en iyi örnekleri Ahmed b. Hanbel, İmam Şâfiî ve diğer imamlardır. Bunların elde etmiş oldukları şöhretin sebebinin temelinde bu gerçek yatmaktadır. Öyleyse tarihin verileriyle bizatihi sabit olmuştur ki, “**yücelik, şeref ve değer**” ölçümlenmeleri, “**Sünnet’e bağlılığa göre**” yükselmiş veya düşmüştür.³⁷

İbn Teymiyye, “**Hadis Ehli’nin Özellikleri**” yanında “**Hadis Ehli Karşıtlarının Özellikleri**” ni de ifade eder. Önemine ve konumuzla sıkı ilgisine binaen bunları şöyle özetleyebiliriz:

3.2.Ehl-i Hadis Karşıtlarının Özellikleri

A- Farz ibadetleri terk etme.

B- Allah’ın koyduğu sınırları aşma, gerçekleri hafife alma ve kalp katılığı.

C- Allah Teâlâ nezdinde önemli olan şeyleri hafife alarak bir kenara atma.

³⁴ İbn Teymiyye, *Mecmû*, IV, 9-10.

³⁵ Buna hadis ilminde “**cerh ve ta’dil**” denilmektedir.

³⁶ İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 35, 310-311, 420-422.

³⁷ İbn Teymiyye, *Mecmû*, IV, 10-11.

D- Züht ve ibadetle tanınmış olsalar da, Sünnet'e bağlı olan herhangi bir kişinin ibadetinde var olan **"tercihe şayan unsurlar"** ın bunların ibadetlerine göre daha çok bulunma.³⁸

E- Halkın gözünde Hadis İmamlarının değerlerini seviyelerini ve itibarlarını düşürmek için **"acaba bunlar Hz. Peygamber tarafından söylenmiş midir?"** veya **"söylenmişse ne kastedilmiştir?"** gibi sözlerle **"hadise ve hadisçiye güven"** duygusunu sarsma yavaş yavaş **"kendi görüş ve düşüncelerini empoze etme"** ye çalışma.

F- **"Peygamberliğe ve Peygamberlere ait haberler"** e saldırdıklarından ötürü, yapılacak tenkitlere karşı kendilerini garantiye alma. Onların bu halleri aslında **"Nübüvvet makamına saldırma"** ve **"Peygamberi halife makamına indirgeme"** den başka bir şey değildir. Hem öyle bir halife ki bu halife **"emir ve yasaklar koyma"** yetkisine bile sahip değildir. Onların bu tür tavır ve hareketlerinden anlaşıldığına göre, Peygamber demek **"hiç bir gerçekliği olmayan, sadece şekilden ibaret olan bir başkan"** demektir. İşte **"hadis ehline karşı olanların nihai hedefleri"** bunlardır.³⁹

3.3.Hadis İmamları

İbn Teymiyye, eserlerinde övgüyle bahsettiği pek çok **"Hadis İmamı"** vardır. Bunların önemlileri şunlardır:

Malik, Şu'be, Süfyan, Yahya b. Saîd, 'Abdurrahman b. Mehdî, İbn Mübarek, Vekî', Şâfiî, Ahmed b. Hanbel, İshak b. Râhûye, Ebu 'Ubeyd, İbn Ma'în, İbn Medenî, Buhârî, Müslim, Ebu Davud, Ebu Zür'a, Ebu Hâtim, Neseî, 'Aclî, Ebu Ahmed b. 'Adiyy, Ebu Hâtım el-Bestî, Yakup b. Süfyan İbn Ebi Hayseme, Ebubekir b. Şeybe, Ebu Davud et-Teyâlîsî, Muhammed b. Ebi 'Amr, Ahmed b. Müni', Ebu Ya'lâ el-Mavsîlî, Ebubekir el-Bezzâr, Muhammed b. Yahya, İbn Mende, Dâre Kutnî, Tirmizî, Ahmed b. 'Adiyy, İbn Hibban, Ebü'l-Feth el-Ezdî, Zührî, Hammad b. Zeyd, Leys b. Sa'd, v.b dir.⁴⁰

³⁸ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, IV, 53.

³⁹ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, IV, 89. İbn Teymiyye'nin de ifadelerinden çok net anlaşılmaktadır ki, gerek tarihte ve gerekse günümüzde **"Hadis Ehli Karşıtlığı"** ile başlayan saldırıların altında yatan temel neden **"Peygamberliğe ve Peygamberlere ait haberlere saldırma"** dır. Bu tiyatral gösteride yapılmak istenen şey, önce insanların nazarında **"Peygamberi halife makamına indirgeme"** daha sonra da O'nu **"hiç bir gerçekliği olmayan, sadece şekilden ibaret olan bir başkan"** haline sokma projesinden başka bir şey değildir. Zaten günümüzde **"Peygamber de senin benim gibi bir insan"** çığılıkları (!) ile Peygamberliğin sıfatlarından olan **"ismet"** sıfatına saldırmalar, bu projenin varlığını net olarak ele vermektedir. Çeşitli mahfillerde **"Peygamberlerin ismet sıfatına saldırma seansları"** nın bulunması, ama aynı mahfillerde **"İmamların masumiyeti"** hakkında hiçbir tartışmanın yapılmaması cidden çok ilginç ve dikkat çekicidir. Eğer Peygamberdeki masumiyet inancı **"uydurma"** ve **"uydurular"** da İslam'a kötülük yapan kişiler ise **"imamlardaki masumiyet"** inancı bu noktada ne olmaktadır? Yoksa Peygamberlerin **"masumiyetine"** saldıranlar, **"çaktırmadan"** gizlice **"imamların masumiyeti"** ni mi halka empoze etmeye çalışmaktadırlar. Yok eğer öyle değilse **"Peygamberlerin masumiyetine saldırma"** eylemine cesaret etme, bu inanca sahip olanların **"güçsüzlüğünden"** mi kaynaklanmaktadır?

⁴⁰ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, VII, 35, 310-311, 420-422; *Der'ü Te'âruz*, I, 197-198.

4. SELEF KAVRAMI

İbn Teymiyye literatüründe “selef” kavramından maksat “Ehl-i hadis” tir. Ehl-i hadis, başlangıçta “Ehl-i sünnet’in özünü” oluşturan gruptur. Dolayısıyla selef kavramı hem Ehl-i sünnete ve hem de Ehli hadise işaret eden kavramdır. Diğer bir ifadeyle selef kavramı “kaplam” açısından genel, “işlem” açısından özeldir. Çünkü kaplamına Ehl-i hadis ve Ehl-i sünnet kavramlarını almaktadır. Ama selef kavramı “sayısal” olarak az bir topluluğu ifade ettiğinden dolayı işlemi özel olmaktadır.

Ama İbn Teymiyye, selefin yanında, tarihsel düzlemde sonradan gelmiş olsalar da “selef yolu üzere olanlar” ı da seleften sayar. Böylece O, selefi bir noktadan başlatır, ama belli bir noktada sınırlandırmaz. Yani O’na göre aslında “selef” demek, sınırları “zaman ile veya belli bir “nesil” ile kesin çizilmiş bir topluluk demek değildir. İbn Teymiyye, selefi Aşhâp ile başlatır, ama nihayetlendirdiği nokta belli değildir. O selefi şöyle tanımlar: *Kur’an’da kendilerinden “Sâbikîn-i Evvelîn”⁴¹ olarak bahsedilen “Muhacir” ve “Ensar” topluluğu, sonra bunlara güzelce uyanlar (yani Tabiîn nesli) sonra, hidayet, akıl ve bilgi sahibi oldukları Müslümanların icmasıyla sabit olup bu nesli takip eden diğer hidayet imamları.*⁴²

İbn Teymiyye, selefi bir başka yerde de şöyle tarif eder: *Gerek amelde gerek sözde, gerek inançta ve gerekse diğer faziletli hususlarda bu ümmetin en hayırlı çağı ilk çağ (yani Asr-ı saadet) çağıdır. Sonra onu izleyenler, sonra da onları izleyenlerdir.*⁴³

Bir başka yerde ise O, selefi, *Sahabe, Tabiîn, Tâbi’in’in Tâbîleri*⁴⁴ veya *Müslümanların İmamları* şeklinde açıklar.

İşte selef hakkında daha önce zikredilen Ehl-i sünnet ve Ehli hadis konularından farklı olarak zikredilebilecekler bunlardan ibarettir.

Bu konuyu araştıranlar için son olarak şunu hatırlatmak ta fayda mülâhaza etmekteyiz. Otuz beş ciltlik İbn Teymiyye külliyyatı olan *Mecmû’-i Fetâvâ* isimli eserin üç ve dördüncü ciltleri “Selef İtikadı” na ayrılmıştır. Bunlardan birincisinin ismi **Mücmelü İ’tikâdi’s-Selef** (Selef İnancının Ana Hatları)”, ikincisinin ismi **Mufassalu İ’tikâdi’s-Selef** (Selef İnancının Ayrıntıları) olarak anılmaktadır.

5. FIRKA-İ NACİYE KAVRAMI

İbn Teymiyye, ısrarlı bir şekilde “Fırka-i Naciye” (cehennemden kurtulan topluluk) kavramından kastedilen şeyin **Ehl-i sünnet** olduğunu⁴⁵ ve insanlar içinde Fırka-i

⁴¹ Fazilet hususunda en ön sırada olanlar demektir.

⁴² İbn Teymiyye, *Mecmû’*, V, 5-6

⁴³ İbn Teymiyye, *Mecmû’*, IV, 157-158; V, 7-8. Burada zikredilen husus, direkt hadisten alınmıştır. bkz.: **el-Buhârî**, *Şehâdât*, Bab: 9; **Fazilü Ashabi’n-Nebî**, Bab: 1; Müslim, *Fezailü’s-Sahabe*, Had. no: 210; **en-Neseî**, Ebû ‘Abdirrahman Ahmed b Ali, *Sünenü’n-Neseî*, tahk. Hasan Muhammed Mes’ûdî, 1. bs. Mısır, Matba’atü’l-Miriyye, 1930, *Eymân ve’n-Nuzûr*, Bab: 28

⁴⁴ İbn Teymiyye, *Mecmû’*, IV, 319

naciye'den olmağa en ziyade layık olanların “**Hadis ve sünnet ehli**” kimseler (Ehlü'l-Hadis ve's-Sünneh) olduğunu iddia eder.⁴⁶

O'na göre Fırka-i naciye, “**Cumhur-i Ekber**” (Müslümanların büyük çoğunluğu) ve “**Sevâd-ı A'zam**” (Müslümanların kahır ekseriyeti) dir.⁴⁷

Fırka-i naciye'nin inançlarını, Peygamber'den ve Asabı'ndan sahih olarak nakledilen ve Müslüman alimlerin icmasıyla kabul edilen inanç esasları belirlemektedir. Fırka-i Naciye, “**Ashab'ın yolu üzere olanlar**” dir.⁴⁸ Onlar inandıkları her esasta “**orta yolu**” gözetirler.⁴⁹

6. EHL-İ HAŞV/HAŞVİYYE KAVRAMI

Bilindiği üzere kelam tarihinde “**fırkalar/mezhepler arası mücadele**” zaman zaman çok sertleşmiş, bu “**mücadele tarzı**” bazen kendi gibi düşünmeyen insanları kılıçtan geçirmelere hatta büyük çaplı savaşımlara kadar varmıştır. Bu mücadele tarzlarından biri ve belki de en hafif olanı, bir fırkanın/mezhebin, başka fırkaları/mezhepleri “**halkın gözünden düşürmek**” ve “**itibarsızlaştırmak**” için “**kötü isimler**” ile anmaları ve onlara “**kötü lakaplar**” takmalarıdır.

Kelam tarihinde bu “**isimlendirmeler**” iki türlü değerlendirilmektedir:

A-Dıştan İsimlendirme: Bu, bir fırkanın/mezhebin, başka fırkaları/mezhepleri bazen olumlu ama çoğu zaman olumsuz bir isimle isimlendirmesidir.

B-İçten isimlendirme: Bu ise bir fırkanın/mezhebin, başka fırkaların/mezheplerin olumsuz isimlendirmeleri karşısında, kendi “**iç savunma refleksi**” ile, karşı tarafça verilmiş olan “**olumsuz isimlendirmeye**” karşılık olarak kendilerini ya başka “**olumlu bir isimlendirme**” ile isimlendirmeleri veya verilen bu isimlendirmeleri “**karşikinın verdiği anlamda**” değil de ona başka bir açıdan bakarak “**olumlu anlamda değerlendirmeleri**” dir.⁵⁰

İşte bu isimlendirmelerden biri de “**Haşviyye**” veya “**ehl-i haşv**” dir. Bu, yukarıdaki iki tip isimlendirmeden birinci tür isimlendirmeye girmektedir. Bu isim de olumlu hiç bir anlam yoktur. Zira aşağıda da göreceğimiz gibi bu isim, tamamen karşı tarafı “**yermek**” ve “**bayağılaştırmak**” için verilmiştir.

⁴⁵ İbn Teymiyye, *Mecmu'*, III, 129, 141, 159, 168, 179, 345, 347, 348; *Mecmû'atü'r-Resâil*, I-II, Mısır, Matba'atü Muhammed 'Ali Sabîh, 1966, I, 400

⁴⁶ Bkz. İbn Teymiyye, *Mecmu'*, III, 347.

⁴⁷ Bkz. İbn Teymiyye, *Mecmu'*, III, 345.

⁴⁸ İbn Teymiyye, *Mecmu'*, III, 159, 179, 345.

⁴⁹ İbn Teymiyye, *Mecmu'*, III, 168-169, 468; V, 172.

⁵⁰ Bu konuda örnekleriyle daha geniş değerlendirme için bkz. Karadaş, Cağfer, *Kelam Tarihi*, 1. basım, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2013, 56-62.

“**Haşviyye**” veya “**ehl-i haşv**” ismi, kalamcılar tarafından, “**Selefî**” metodu (Selef metodu değil) benimseyen ve “**Haberi Sıfatların tevil edilmesine**” karşı çıkararak “**genel kabul**” e aykırı açıklamalarda bulunan insanlara verilen bir isimdir.⁵¹

İbn Teymiyye, *Ehl-i Sünnet’e ve Selef inancına “her kesimden saldırılar” yapıldığını* ifade eder ve bu hususta şunları söyler:

*Ehl-i sünnet’i pek çok fırka değişik isim veya lakaplarla isimlendirmeye çalışmışlardır. Bunlardan Rafiziler, nevasıb (Hz. Ali düşmanı); Kaderiyye, mücbire (kulu, ilahî kaderin cebri altında gören); Mürcie, şükkâk (şüpheciler); Cehmiyye, müşebbihe (Allah’ı insanlara benzeten); kalamcılar da haşviyye (boş ve abuk sabuk sözler söyleyen), navâbut, ğüssa’ ve ğusra’ (seviyesiz kişiler) gibi lakaplarla isimlendirmişlerdir.*⁵²

İbn Teymiyye, bid’at ehlinden her grubun yapmış olduğu bu sözlü saldırıları Ehl-i Sünnet’in lehine olacak şekilde yorumlar ve bu durumu, **Resulüllah’ın müşriklerden çektiği eza, cefa ve sözlü sataşmalara** benzeterek *Kureyş de Peygamberimizi bazen deli, bazen şair, bazen kâhin, bazen de müfteri diye isimlendirmişti*⁵³ der.

İbn Teymiyye, yine bu hususta şunları söyler:

*Âlimler, onların bu tavrının, “Resulüllah’ın gerçek mirasçılarının ve ona layıkıyla uyanların” Ehl-i Sünnet olduğu hususuna iyi bir delil teşkil ettiğini söylemektedirler. Çünkü itikat, söz ve tavır hususunda Peygamber’in ortaya koyduğu yoldan sapanlar, nasıl ki O’nu kötü ve uydurma isimler ile isimlendiriyorlardıysa, O’ndan sonra, batınen ve zahiren basiret üzere Ona uyanlar, da aynen O’nun gibi isimlendirilmişlerdi.*⁵⁴

İbn Teymiyye’ye göre, Peygamber’e uyanların, onun sünnetinden sapanlar tarafından eksiklikle itham edilmesi ve kınanması çok doğal bir durumdu, hatta böyle bir tavrın gerçekleşmesi belki de zorunluydu. O yüzden Ehl-i Sünnet, bu tür uydurma isimlerle isimlendirilmesi tuhaf bir durum değildir. Ama şu da unutulmamalıdır ki, onların bu yaptıkları yanlarına muhakkak kalmayacaktır. Zira kendilerine muhalif olarak kabul ettikleri bu insanlar hakkında böyle kötü nitelermelerde ve isimlendirmede bulunanlar, her an ve her yerde Rableriyle baş başa olduklarını, Allah’ın onları gözetlediğini unutmamaları gerekir. Kötü hile, eninde sonunda planlayıcısının ayağına dolanır.⁵⁵

⁵¹ **Haberi Sıfat:** Sözlük anlamları bakımından yaratılmışlara ait özellikler taşıyan, bu açıdan selbi sıfatlar içinde mütalaa edilmesi gereken, fakat nasslarda Allah’a nispet edildikleri için ilâhî sıfatlar içinde yer alan kelime veya kavramlardır. Bunların bir kısmı ayetlerde, bir kısmı âhâd hadislerde yer almıştır. Yed, vech, ayn, istiva, nüzul, ityân, **ısbâ’**, **kadem**, **dihk** (gülme) gibi kavramlar bunların başında yer alır.

⁵² İbn Teymiyye, *Mecmû’*, V, 111.

⁵³ İbn Teymiyye, *Mecmû’*, V, 111.

⁵⁴ İbn Teymiyye, *Mecmû’*, V, 111.

⁵⁵ Bkz. İbn Teymiyye, *Der’ü Te’âruz* IV, 148; VII, 432.

İbn Teymiyye, Ehl-i sünnet'e verilen diğer lakaplardan daha ziyade, “**haşviyye**” lakabına çok bozulmakta ve en fazla bu kelime üzerinde durmaktadır. O, bu sözle “**kimin**” ve “**neyin**” kastedildiğini bir türlü anlayamamıştır. O, bu husustaki şaşkınlığını şöyle ifade etmektedir:

Haşviyye kelimesine gelince, bu sözde ne muayyen bir şahsa, ne de muayyen bir söze delâlet vardır. Bu sözle “kimlerin kastedildiği” net olarak bilinmemektedir. Deniliyor ki bu sözü ilk defa Amr b. 'Ubeyd kullanmış ve Abdullah b. Ömer'e “Haşevî” demişti. Lakin bu sözü kullananların istilahında “haşv” sözü, “sıradan avam halkın söylediği basit ve lüzumsuz sözler” anlamında kullanılmaktaydı. Lakin haşv sıfatı gibi, “Ehl-i sünnet” kelimesi de Rafizilerce kötü anlamda kullanılmış ve “sıradan insanların mezhebi” manası kastedilmişti.⁵⁶ Ayrıca bu sözü tıpkı Rafiziler gibi, filozoflar da aynı manada kullanıyorlardı.⁵⁷

İbn Teymiyye'ye göre, Ehl-i sünnet'i bu tarz bir yaklaşımla değerlendirmek, tamamen dayanaksız ve “**ilim ehline yakışmayan**” bir tutumdur. Çünkü Ehl-i sünnet'e “**haşviyye**” ismini veren kimseler eğer “**Ehl-i sünnet'in söylemiş olduğu bu sözleri, dinde ilmiyle seçkinliğe ulaşmış kişiler söyleyemezler. Bu sözleri söylese söylese ancak sıradan avam halk söyleyebilir.**” gibi bir görüşten yola çıkarak bu lakapları takıyorlarsa, bu görüşleri iki açıdan yanlıştır:

A- Her şeyden önce şunu söylemek gerekir ki bir grup bir isimle isimlendirilirken, ya o görüşü ilk ortaya atan kişiye nispetle o isim verilir; örneğin: **Cehmiyye, İbaziyye, Küllâbiyye, Eş'ariyye, Mâlikiyye, Hanefiyye, Şâfi'iyye** gibi,

B- Veya o grubun görüş ve davranışlarına nispetle o isim verilir; örneğin: **Rafiziler, Haricîler, Mu'tezile, Kaderiyye** gibi.

İbn Teymiyye'ye göre, Ehl-i sünnet'e haşviyye ismini, her iki duruma göre de yanlıştır. Zira bu iki yaygın örf bakarak, ne birinci duruma, ne de ikinci duruma göre “**Haşviyye**” sözünü onlara yakıştırmamızın imkanı bulunmamaktadır.⁵⁸

Ayrıca İbn Teymiyye'ye göre “**haşv**” sözü ile kastedilen şey, ne dinde, ne lügatte, ne de genel örfte bulunmaktadır. Lakin, herhangi bir grup içerisinde bulunan bir kişi, çoğunluğun görüşüne aykırı bir söz söylediği zaman, çoğunluk o kişinin sözünü, “**ilim ehlinin ve kamuoyunun gündeminin dışında kalan (marjinal) söz**” olarak değerlendirir ve bu çeşit “**marjinal**” sözlere “**haşv söz**” derdi.⁵⁹ Dolayısıyla bu tür bir isimlendirme Allah'ın Kitabı'nda, Resülü'nün sünnetinde, Sahabe ve Tâbi'in'in sözlerinde hatta Müslümanların imamlarının veya “**makbul**” şeyhlerinin sohbetlerinde bulunan bir isimlendirme değildir. Şu halde, hem bu tür “**isimlendirmeler**” in hem de bu tür isim-

⁵⁶ İbn Teymiyye, *Minhâc*, II, 520-521.

⁵⁷ İbn Teymiyye, *Minhâc*, XII, 176.

⁵⁸ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, XII, 176-177.

⁵⁹ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, XII, 176.

lendirmeler ile kişileri yeme “**tavır**”nın, nassda da icmada da yeri yoktur. Binaenaleyh “**bir dayanaktan yoksun**” olarak kişileri bu tür sözlerle yermek, son derece bozuk bir tavidir.⁶⁰ Zira bu “**yeme**” biçim, “**hakkında Allah’ın hiç bir delil indirmedigi isimler**” ile yeme biçimidir. Bu tür yeme ifade eden kavramlar, Kur’an’daki, **kafir, mümin, alim, cahil, muktesid, mülhid, zalim, fâsık**, gibi yeme kavramlarına asla benzemektedir. Ehl-i sünneti yeren kişiler, eğer, aslı Kur’an’da bulunan bu tür vasıflarla yermiş olsalardı, ancak o zaman bunların, Kur’an’a ve Selef’e uydukları söylenebilirdi. Şu halde bu “**Kur’an-dışı**” kelimeleri kullananların övdüğü de belli değildir, yerdığı de.⁶¹

İbn Teymiyye’ye göre, bu tür kelimeleri kullananlardan, şu iki şeyin istenmesi gerekir:

A- Bu isimlerle kastettiği ve söylemek istediği şeylerin açıklanması,

B- Yerdığı kişilerin gerçekten dinde de yerilip yerilmediğinin ispatı.⁶²

İbn Teymiyye, “**haşviyye**” yaftasıyla kimlere iftira atılmış olabileceği ihtimalle-rini ise şöyle sırlar:

Eğer **haşviyye** isminden maksat;

A- “**Dört mezhep imamı**” ise, herkes tarafından çok iyi bilinmektedir ki onların hiçbir sözünde boş söz (haşv) bulunmamaktadır.

B- O imamların “**tarafdarları**” arasından bazı kimseler ise, bu tür vasıflar sadece onlara mahsus bir özellik olmayıp, hemen hemen her grupta var olduğu bilinen bir realitedir. Zira her grupta bu tür vasıfta insanlar bulunabilir.

C- Ehl-i sünnet’in geneli kastedilmişse, onların genelinde bu söze karşılık olabilecek bir durum bilinmemektedir.

D- “**Hadis ehli**” kişiler ise, onların inancının “**katıksız Ehl-i sünnet inancı**” olduğunun bilinmesi gerekir. Zira onlar, “**Resulullah’tan sabit olan**” inanç üzeredirler ve bu inançtan başka inanç bilmezler. Nitekim bu konuyla ilgili kaynaklar bunun en iyi şahididirler.⁶³

E- “**Kitap ve Sünnet’in bildirdiği haberî sıfatları kabul edenler**” ise, bu durumda, haberî sıfatları (Kur’an’daki şekliyle) ispat eden herkes **haşv** sözüyle yeriliyor demektir. Oysaki Selef’e ait Din İmamlarının tümü bu yoldadır. Hatta kelamcıların İmamları bile, -bir iki istisna hariç- metotları farklı olmakla birlikte haberî sıfatları (Selef’in kabul ettiği şekilde) kabul etmektedir.

⁶⁰ İbn Teymiyye, *Mecmû*, IV, 153-154.

⁶¹ İbn Teymiyye, *Mecmû*, IV, 146.

⁶² İbn Teymiyye, *Mecmû*, IV, 147.

⁶³ İbn Teymiyye, *Minhâc*, II, 520-522.

F- Selef devrinde yaşayıp da başka gruplar içerisinde yer alan “**ispat ehli**” (sıfatları kabul eden) kişiler ise, bunlar “**Mu'tezile'nin Cehmiyesi**” ile, “**son devir Eş'arîler'den Cehmiyenin yoluna gidip haberî sıfatları ret konusunda onlara uyanlar**” dan başkası kalmaz.

G- “**Haberî sıfatları kabul edenler**” değilse o zaman “**haşviyye**” sözü, “**muhabı bulunamayan, içi boş, faydasız bir söz**” olarak karşımıza çıkmış bulunmaktadır.⁶⁴

İbn Teymiyye, “**haşviyye**” ifadesini kullananların gerçek maksatlarını anlamak için, muhtemel sorulabilecek soruların ardından, bu ifadeyle kastedilen “**asıl niyeti**” ortaya koymaya çalışır ve “**gerçek maksadı**” şu şekilde açıklar:

Bilinen gerçeklerdendir ki, bu adlandırma “hadisleri dış görünüşleriyle olduğu gibi kabul eden” Ehli hadis için, bazı kimselerin yakıştırdıkları bir adlandırmadır. Hâlbuki hadisteki gerçekliklere yakın olanın aksine, kişi ne kadar hadisten uzak olursa, o oranda haşviyye ismiyle yerilmesi ve bu isme lâıyk olması gerekir. Örneğin hadis ehlin-den ziyade, önce Karmatîlerin, sonra filozofların, sonra Mutezileye mensup kişilerin bu isimle anılmaya daha layık kişiler olması aşıkâr bir durum değil midir? Halbuki tam aksine bunlar, Küllâbiyye, Kerramiye, ve Eş'ariyye mezhepleri içinde “sıfatları kabul eden” kelamcıları, fakihleri, sofileri haşviyye olmakla kötüler, “nasları olduğu gibi kabul edenlere” böyle bir yakıştırmada bulunurlar. Bu hususa örnek olarak, el-Cüveynî, el-Gazalî ve diğerleri verilebilir.⁶⁵

İbn Teymiyye'ye göre, hadis ehlinin sözlerini haşv nitelemesi ile suçlayıp ayıplayanların bu tavırları, ya “**bilgi azlığı**”, ya da “**anlayış ve kavrayış kıtlığı**” sebebiyledir. Hâlbuki Ehl-i sünnet İmamlarını **haşvi** diye adlandıranların bizatihi kendileri, sözünü ettikleri her türlü kötüleme sıfatlarına daha layıktırlar. Ama Ehl-i sünnet İmamları ise, faydalı ilim ve gerçekliklere ulaşmağa, hakikatleri keşfetmeğe, Allah ve Resulü'ne yalan uyduranların ulaşamadığı ilimlere özel olarak nail olmağa daha layık kişilerdir. Eğer onların **haşvi** olmalarını sebebi, “**hiç bir ayırım yapmadan hadis rivayet etmek**” olarak gösteriliyor ise, onları suçlayanlar bunlardan daha büyüğünü yapmışlar ve “**doğruluk dereceleri bilinmeyen**” hatta “**batıl olduğu kesin bilinen**” her türlü “**boş sözleri**” (hadis diye) nakletmiş ve söylemişlerdir. Aynı şekilde bir, haşviyye diye isimlendirilen kimselere bir de, bu ismi takan kişilere iyice bakmak gerekir. Acaba hangi taraf bu isme daha layıktır. Şurası iyi bilinmelidir ki bu isim, “**zındıklıkla suçlanan ve ilahî sıfatları inkâr edenlerden yayılıp şöret bulan bir karalama**” dır. Zira Ebu Hâtim gibi İslam bilginleri, “**hadis ehlini haşviyye diye isimlendirmenin, zındıkların temel işareti olduğunu**” söyleyerek bu duruma işaret etmişlerdir. Halbuki aslında “**sünnet düşmanları**”nın her türlü kötüleme hak etmiş olmaları gerekmektedir ve Ehl-i sünnet, bu tür niteliklerden tamamen uzaktır. Zira Ehl-i sünnet ve'l-cemâ'at arasında, Se-

⁶⁴ Krş. İbn Teymiyye, *Mecmû'*, IV, 147-148; *Der'ü Te'âruz*, VII, 348.

⁶⁵ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, IV, 88, *Der'ü Te'âruz*, VIII, 49; Krş. el-Gazâlî, Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed, *el-İktisâd fi'l-İtikâd*, 1. bs. Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983, 3, 48.

lef'e bağlı olup da **"bid'atçilik ile tanınmış"** hiçbir grup bulunmamaktadır. Oysaki bid'atçilik ile tanınmış bir grup varsa o da, bu grupların en meşhuru olan Rafizilerin olması daha uygundur. Zira onlar **"bid'atçilik"** ile o derece meşhur olmuşlardır ki, **"bid'at"** denilince halkın aklına ilk etapta **"Rafizilik"** gelmektedir. Rafizilikte ise **"Sünnî"** demek, **"Rafizi olmayan"** demektir. Binaenaleyh Ehl-i sünnet'i, haşv sözcüğü ile yermeye çalışanlar, Selef'in yolundan ayrılarak bid'atçıların yoluna sapan ve Mutezileye uyan kimselerdir. **"Mutezile'nin yoluna uymak"** ise, **"dinde vacip olan doğru sözü terk etmek ve sapıkların ardına düşmek"** demektir.⁶⁶

İbn Teymiyye, Ehl-i hadis'e verilmiş olan **haşvi** ismine asıl kimlerin layık olması gerektiğini de şöyle açıklar:

Asıl **haşviyye**, Allah'ı yaratıklarına benzeten, sıfatlarını yaratıklarının sıfatları türünden sayarak yaratıklarına denk tutan kişilerdir. Bunlar, **"Selef'in görüşlerine aykırı"** hareket eden **"aşırı müsbite/el-ğâliyetü'l-müsbite"**⁶⁷ dir ve **haşvi** sözü, onların tavırlarına daha uygun düşmektedir.⁶⁸

İbn Teymiyye, **"aşırı müsbite"** dediği kişilerden bazı ifadeler aktarmak suretiyle bu ifade sahiplerinin **"vahdet-i vücud görüşünü benimseyen kişiler"** olduğunu ima etmektedir. Bu ifadeleri şöyle sıralayabiliriz:

"Allah'ın atının teri...", **"Allah'ın, Arefe gecesi, boz devesi üzerinden inip yayalarla tokalaşması, binekli kişilerle kucaklaşması..."**, **"Allah'ın, Hz. Peygamber'e yeryüzünde görünmesi..."**, **"Hz. Peygamber'in, Allah Teâlâ'yı yerle gök arasında bir kürsü üzerinde görmesi..."**, **"Hz. Peygamber'in, Allah'ı tavaf ederken görmesi..."**, **"Hz. Peygamber'in Allah'ı, Medine yollarının birinde görmesi..."**⁶⁹

İbn Teymiyye, asıl **haşviyyenin** kimler olduğunu ve gerçek yüzlerini de şöyle ortaya koymaktadır:

İşte asıl haşiv "uydurulan bu yalan hadisler" ve asıl haşviyye de "bunları uyduranlar" dır. Ben "bu tip inkârcı ve kâfirler" in nicesini gördüm. Bana birçok kişi, bunlara ait küçük-büyük kitaplar da getirdi. Bu kitapların içinde, Allah'a ve Resulü'ne iftiralarla dolu, nice hadisler bulunmaktadır. Hatta bu hadislerle senetler bile düzlmüştür. Öyle ki bu kişilerden biri, işi daha da azıtarak, bizatihi Ebü'l-Ferec el-Makdisî'nin yazmış olduğu bir kitabın, Miraç gecesinde Allah'ın, Peygamberine vahyettiklerinden meydana geldiğini söylemiş, Ebü'l-Ferec'in söylemediği pek çok sözü, ona yamayarak iftirada bulunmuştu.⁷⁰

⁶⁶ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, IV, 23, 87-88, 146, 155.

⁶⁷ İbn Teymiyye'nin **"aşırı müsbite"** kavramından kastı Allah'ın Sıfatlarını kabul etme hususunda orta yoldan sapan kimselerdir.

⁶⁸ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, IV, 144-146.

⁶⁹ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, IV, 144-146.

⁷⁰ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, IV, 144-146.